

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø i Porsgrunn

Forslag til planprogram, datert 24.09.2026

Foto: Marius Lid

Innhold

1. Innledning	3
2. Bakgrunn og behov for planarbeidet	3
3. Formål med planarbeidet	4
4. Plantype, planstatus og geografisk avgrensning	4
5. Overordnede rammer og føringer	5
6. Hva kommunedelplanen skal inneholde	6
7. Kunnskapsgrunnlag og behov for utredninger	7
8. Metode for registrering, verdisetting og prioritering	7
9. Forholdet til plan- og byggesaksbehandling	8
10. Veiledning for grunneiere og eiere	9
11. Organisering av planarbeidet	9
12. Medvirkning og kommunikasjon	10
13. Framdriftsplan	11
14. Økonomi og finansiering	11
15. Forventet resultat av planarbeidet	12

1. Innledning

Porsgrunn kommune skal utarbeide ny kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø. Planen skal gi kommunen et oppdatert, kunnskapsbasert og praktisk verktøy for forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturhistoriske landskap i kommunen. Arbeidet er forankret i kommunal planstrategi 2024–2027, der kommunedelplanen er prioritert med oppstart i planperioden.

Kulturminner er i kulturminneloven definert som alle spor etter menneskelig virksomhet i det fysiske miljøet, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljøer er områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Kulturminner og kulturmiljøer gir kunnskap om kommunens historie, utvikling og identitet. De er samtidig en ikke-fornybar ressurs som må forvaltes på en ansvarlig måte. En kulturminneplan skal gi oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer, avklare hvilke verdier kommunen ønsker å ta vare på, og angi hvordan disse skal forvaltes videre.

Planprogrammet beskriver hvordan arbeidet med kommunedelplanen skal gjennomføres og avklarer formålet med planarbeidet, rammer og føringer, innhold, organisering, medvirkning, kunnskapsbehov og framdrift.

2. Bakgrunn og behov for planarbeidet

Porsgrunn kommune har en eldre verneplan for sentrumsområdene fra 1991. Både kommunen, byutviklingen og føringene for kulturminneforvaltningen har naturlig nok endret seg etter dette.

Formannskapet vedtok 30.10.2025 at arbeidet med kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø i Porsgrunn kommune skal igangsettes. Vedtaket legger til grunn at planprosessen skal sikre god politisk forankring, og at kommunedelplanen skal gi tydelige rammer for bevaring av kulturminner og kulturmiljøer i hele Porsgrunn gjennom virkemidler i plan- og bygningsloven.

Vedtaket legger også til grunn at planen skal bidra til å videreutvikle byen og styrke kommunens kvaliteter, særpreg og identitet. Videre skal planen bygge på et forenklet system for klassifisering av verneverdige bygg og være et godt og forutsigbart verktøy for videre forvaltning av kommunens kulturminner og kulturmiljø.

Kommunen har behov for en plan som:

- gir samlet oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer
- klargjør hvilke verdier som skal prioriteres
- gir forutsigbare rammer for plan- og byggesaksbehandling
- bidrar til likebehandling av grunneiere og tiltakshavere
- gir eiere bedre kunnskap om hvilke hensyn som gjelder
- legger grunnlag for juridisk oppfølging gjennom kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner
- bidrar til formidling, identitet og lokal kunnskap

3. Formål med planarbeidet

Formålet med planarbeidet er å utarbeide en kommunedelplan som gir Porsgrunn kommune et oppdatert, tydelig og anvendbart grunnlag for å forvalte kulturminner, kulturmiljøer og kulturhistoriske landskap.

Kommunedelplanen skal:

1. **Gi oversikt over kulturminner og kulturmiljøer i hele kommunen**
Planen skal samle og systematisere kunnskap om viktige kulturminner, kulturmiljøer og landskap i Porsgrunn. Det tas utgangspunkt i eksisterende kunnskap, men behovet for ny kunnskap og supplerende registreringer blir vurdert i planforløpet.
2. **Være et verktøy for plan- og byggesaksbehandling**
Planen skal gi tydelige og etterprøvbare føringer for hvordan kulturminnehensyn skal vurderes i kommunens saksbehandling. Dette skal bidra til forutsigbarhet, likebehandling og bedre begrunnede vurderinger.
3. **Være en veileder for grunneiere og eiere**
Planen skal gjøre det tydelig hva vern eller vernehensyn innebærer for eiere av bygg, anlegg, kulturmiljøer og landskap. Den skal forklare hvilke verdier som ligger til grunn for vurderingene, og hvilke hensyn som bør ivaretas ved vedlikehold, endringer, utvikling og bruk.
4. **Legge grunnlag for vern gjennom plan- og bygningsloven**
Planen skal peke ut kulturmiljøer, bygninger og landskap som bør følges opp med juridiske virkemidler enten i kommunedelplanen, ev. innarbeides senere ved revisjon av kommuneplanens arealdel og i nye reguleringsplaner.
5. **Styrke kommunens identitet og historiske særpreg**
Planen skal bidra til at Porsgrunns utvikling kan skje med bevissthet om historiske kvaliteter, lokale særpreg og stedets identitet.

4. Plantype, planstatus og geografisk avgrensning

Planen skal utarbeides som en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø etter plan- og bygningsloven. En kommunedelplan er en egnet plantype for kulturminner og kulturmiljø, der kommunen gjennom planarbeidet velger ut verneverdige kulturminner og kulturmiljøer og prioriterer virkemidler og tiltak.

Planen skal omfatte hele Porsgrunn kommune geografisk. Dette innebærer at både sentrum, lokalsentra, boligområder, industrimiljøer, landbruksområder, kulturlandskap og kystmiljø skal vurderes.

Gjennom planprosessen skal det utredes hvilken plantype som best ivaretar planens formål. Det skal særskilt vurderes om planen skal fremmes som en retningsgivende tematisk kommunedelplan eller som en kommunedelplan med rettsvirkning etter plan- og bygningsloven. Planprogrammet skal videre redegjøre for planens forhold til kommuneplanens arealdel og behovet for eventuelle endringer eller oppfølging gjennom senere arealplanlegging.

Planen skal ha en handlingsdel med tiltak. Handlingsdelen bør revideres årlig og kobles til kommunens økonomiplan.

5. Overordnede rammer og føringer

Planarbeidet skal bygge på relevante nasjonale, regionale og kommunale rammer.

Lovgrunnlag

Følgende lover er særlig relevante:

- Plan- og bygningsloven
- Kulturminneloven
- Forvaltningsloven
- Kommuneleien

Plan- og bygningsloven er kommunens viktigste virkemiddel for å sikre kulturminner og kulturmiljøer gjennom arealplanlegging og byggesaksbehandling.

Kulturminneloven gir definisjoner av kulturminner og kulturmiljøer og regulerer blant annet automatisk fredete og vedtaksfredete kulturminner.

Nasjonale føringer

Riksantikvarens veiledere for kulturminneplaner i kommunen skal legges til grunn for arbeidet. Veilederne peker på at planprogrammet bør beskrive formål, eksisterende mål, utviklingstrekk, status, behov for ny kunnskap, rammer, prosess, organisering, medvirkning og framdrift.

Nasjonale mål for kulturmiljøforvaltningen og nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging skal vurderes og omtales i planforslaget der de er relevante.

Regionale føringer

Telemark fylkeskommune er regional kulturmiljømyndighet og skal involveres i planarbeidet. Fylkeskommunen har innvilget Porsgrunn kommune 200 000 kroner i tilskudd til slutføring av arbeidet med kulturmiljøplan. Tilskuddet skal bidra til å dekke utgifter til innleid konsulent.

Tilskuddet er gitt med vilkår om at arbeidet utføres i tråd med søknaden, etter tilrådninger gitt på Riksantikvarens nettsider, og i samarbeid med frivillige, eiere, regional kulturmiljøforvaltning og andre relevante samarbeidsparter.

Kommunale føringer

Planarbeidet er forankret i kommunal planstrategi 2024–2027. Formannskapet har også vedtatt at planen skal gi tydelige rammer for bevaring av kulturminner og kulturmiljøer i hele Porsgrunn, bidra til å styrke kommunens kvaliteter, særpreg og identitet, og legge til grunn et forenklet system for klassifisering av verneverdige bygg.

6. Hva kommunedelplanen skal inneholde

Kommunedelplanen skal være praktisk og tydelig. Den skal ha en struktur som gjør den egnet både for politisk styring, administrativ saksbehandling, grunneiere og allmennheten.

Planen skal minst inneholde:

Innledning og mål

Planen skal beskrive hvorfor kommunen utarbeider ny kulturminneplan, hvilke mål planen skal oppfylle, og hvordan den skal brukes.

Kulturhistorisk oversikt

Planen skal gi en kortfattet kulturhistorisk oversikt over Porsgrunn kommune. Oversikten skal sette prioriterte kulturminner og kulturmiljøer inn i en historisk sammenheng.

Kunnskapsgrunnlag

Planen skal beskrive hvilke kilder som er brukt, hvilke registreringer som finnes, hvilke svakheter kunnskapsgrunnlaget har, og hvilke temaer eller områder som eventuelt bør følges opp senere.

Prioriterte kulturmiljøer

Planen skal identifisere og beskrive prioriterte kulturmiljøer. Hovedvekten i planarbeidet skal ligge på helhetlige kulturmiljøer, ikke bare enkeltbygninger. Dette er i tråd med formannskapetets vedtak, der det pekes på at nytt planforslag bør ha søkelys på helhetlige kulturmiljøer og i mindre grad enkeltbygg.

Verneverdige bygninger og anlegg

Planen skal inneholde en oversikt over bygninger og anlegg som bør inngå i en kommunal verneliste eller på annen måte gis særskilt oppmerksomhet i plan- og byggesaksbehandling.

Kulturhistoriske landskap

Planen skal vurdere landskap der kulturhistoriske spor, arealbruk, bebyggelse, naturgrunnlag og visuelle kvaliteter inngår i en større sammenheng. Kulturminner har ofte tilknytning til landskapet gjennom ressursutnytting, landskapstrekk og stedlige sammenhenger.

Verdisetting og prioritering

Planen skal redegjøre for kriterier og metode for verdisseting og prioritering. Det skal vurderes å skille mellom verdisseting, som beskriver hvilke verdier kulturminnet har, og verdivekting, som vurderer hvor store eller viktige verdiene er.

Føringer for saksbehandling

Planen skal legge føringer for hvordan kulturminnehensyn skal vurderes i plan- og byggesaker, og dermed gi økt forutsigbarhet, likebehandling og bedre begrunnede vedtak.

Veiledning for eiere

Planen skal ha en egen veiledende del rettet mot eiere av bygg, anlegg og landskap som omfattes av planen. Denne delen skal forklare hva ulike vernekategorier betyr, hvilke tiltak som

normalt bør vurderes nærmere, og hvordan eiere kan gå fram ved vedlikehold, endring eller utvikling.

Handlingsdel

Planen skal ha en handlingsdel med konkrete tiltak, ansvar, prioritering og oppfølging. Tiltakene skal bevare, forvalte, formidle og bruke kulturminner og kulturmiljøer i kommunen.

7. Kunnskapsgrunnlag og behov for utredninger

Planarbeidet skal bygge på eksisterende kunnskap, men kunnskapen skal oppdateres der det er nødvendig.

Aktuelle kilder er blant annet:

- Askeladden og SEFRAK-registeret
- Kulturminnesøk
- KULA (kulturmiljøer og landskap av nasjonal interesse, tidligere NB!-registeret)
- tidligere verneplaner, gjeldende kommuneplan og reguleringsplaner
- kommunens arkiver og historiske kart og flyfoto
- lokalhistorisk litteratur og kunnskap fra historielag, museer, eiere og frivillige

Behov for supplerende registreringer

Det skal vurderes om det er behov for supplerende registreringer, særlig der eksisterende kunnskap er mangelfull, utdatert eller geografisk skjevt fordelt.

Aktuelle behov kan være kontroll av eksisterende SEFRAK-registreringer og oppdatering av tidligere verne vurderinger.

Kulturhistorisk stedsanalyse

I tråd med formannskapetets vedtak skal behovet for en kulturhistorisk stedsanalyse for Porsgrunn sentrum vurderes som del av planarbeidet.

En slik analyse kan gi bedre forståelse av historiske utviklingstrekk, byrom, bebyggelsesstruktur, sammenhenger og tålegrenser for endring. Kost/nytte må vurderes som del av planforløpet.

Kart og digitale data

Planen skal ha et temakart som viser prioriterte kulturmiljøer, verneverdige bygninger og relevante kulturhistoriske landskap. Temakart er nyttige både for saksbehandling og formidling.

8. Metode for registrering, verdisetting og prioritering

Planarbeidet skal bygge på en tydelig, faglig og etterprøvbar metode. Det er viktig at eiere, politikere, administrasjon og innbyggere kan forstå hvorfor et bygg, et miljø eller et landskap er vurdert som verneverdig.

Helhetlige kulturmiljøer som hovedgrep

Planarbeidet skal ta utgangspunkt i kulturmiljøer som hovedgrep. Et kulturmiljø kan bestå av bygninger, anlegg, landskap, veier, byrom, vegetasjon, strukturer og historiske sammenhenger.

Ved avgrensning av kulturmiljøer kan det blant annet historisk, landskapsmessig og funksjonell sammenheng vurderes sammen med bebyggelsesstruktur, lesbarhet og autentisitet.

Kulturminner som inngår i større sammenhenger, bør vurderes samlet.

Verdisetting og verdivekting

Verdisettingen skal beskrive hvilke verdier som kan knyttes til kulturminnet eller kulturmiljøet. Eksempler på verdier som kan vurderes er arkitektur, lokal identitet, sjeldenhet, helhet og historisk representativitet.

Verdisetting knyttes til hvilke verdier kulturminnet har, hvilke egenskaper som kjennetegner det, og hva som kjennetegner kulturminnet sammenlignet med andre kulturminner.

Verdivektingen skal angi hvor stor verdi kulturminnet eller kulturmiljøet har. Verdiene kan for eksempel vektas som *svært høy, høy, middels* og *lav*.

Det skal komme tydelig fram hvilke kriterier som er brukt, og hvilke vurderinger som ligger til grunn. Verdivekting skal bidra til å avgjøre betydningen av verdiene.

Forenklet klassifisering

Planen skal vurdere et nytt og forenklet klassifiseringssystem for verneverdige bygg. Tidligere ABCD-kategorisering skal erstattes med en mer lesbar verneliste.

Et mulig system kan være:

Kategori	Betydning	Bruk i saksbehandling
Kulturmiljø med særlig verneverdi	Områder der helheten er særlig viktig	Skal vurderes særskilt i plan- og byggesaker
Bygg eller anlegg med høy antikvarisk verdi	Enkeltobjekter med særlig høy verdi	Endringer skal vurderes strengt og begrunnes grundig
Bygg eller anlegg med verneverdi	Objekter med dokumentert lokal eller historisk verdi	Endringer skal ta hensyn til dokumenterte verdier
Kulturhistorisk interessant bebyggelse	Objekter som inngår i historisk miljø eller har dokumentasjonsverdi	Kan gi grunnlag for dialog, dokumentasjon og veiledning

Dette systemet må vurderes nærmere i planarbeidet og tilpasses juridisk oppfølging i kommunedelplanen, kommuneplanens arealdel og reguleringsplaner.

9. Forholdet til plan- og byggesaksbehandling

Kommunedelplanen skal være et praktisk og hensiktsmessig verktøy for kommunens plan- og byggesaksbehandling og skal bidra til:

- at kulturminnehensyn blir kjent tidlig i prosesser
- at like saker behandles likt
- at vurderinger blir mer etterprøvbare

- at kommunen gir tydelig veiledning til tiltakshavere
- at konflikter avklares så tidlig som mulig

Planen skal gi føringer for vurdering av blant annet riving, fasadeendringer, tilbygg og påbygg, bruksendringer, fortetting, nybygg i kulturmiljøer, tiltak i kulturhistoriske landskap og tiltak som påvirker opplevelsen av kulturmiljøer.

Planen skal ikke erstatte konkrete vurderinger i den enkelte sak, men gi et tydeligere grunnlag for vurderingene. Dette er viktig for å sikre forutsigbarhet og likebehandling.

10. Veiledning for grunneiere og eiere

Kommunedelplanen skal også være en veileder for grunneiere og eiere av bebyggelse, anlegg eller landskap som gis vern eller vernehensyn gjennom planen.

Veiledningen skal forklare hvorfor kulturminnet eller kulturmiljøet er vurdert som viktig, hvilke verdier som bør tas vare på og hva ulike vernekategorier innebærer. Videre om hvilke tiltak som normalt kan gjennomføres uten store konflikter og hvilke tiltak som krever særskilt vurdering. Den vil også gi veiledning til hvordan eiere bør gå fram ved vedlikehold, ombygging, utvikling eller søknadspliktige tiltak, hvilke krav som følger av plan- og bygningsloven og eventuelt kulturminneloven, og hvor eiere kan få ytterligere råd og veiledning.

Grunneiere og eiere skal involveres i planprosessen. Fylkeskommunens tilskuddsbrev forutsetter at arbeidet skjer i samarbeid med blant annet frivillige, eiere, regional kulturmiljøforvaltning og andre relevante samarbeidsparter.

En viktig ambisjon er at planen ikke bare skal oppleves som en restriksjon, men også som et kunnskapsgrunnlag og en praktisk veileder for god forvaltning, vedlikehold og videre bruk.

11. Organisering av planarbeidet

Porsgrunn kommune er planmyndighet og ansvarlig for å fastsette planprogrammet og vedta kommunedelplanen.

Politisk forankring

Bystyret er endelig vedtaksmyndighet for kommunedelplanen. Formannskapet har vedtatt at planprosessen skal sikre god politisk forankring. Det skal legges opp til politisk involvering underveis i planarbeidet, særlig ved fastsetting av planprogram, drøfting av metode og hovedgrep, vurdering av foreløpige kulturmiljøer og klassifisering, behandling av planforslag før høring og endelig vedtak.

Administrativ prosjektgruppe

Det etableres en administrativ prosjektgruppe med relevant fagkompetanse fra plan, byggesak, geodata/kart, kultur og eventuelt andre relevante fagområder som eiendom og kommunikasjon.

Konsulentbistand

Det kan benyttes innleid kulturminnefaglig konsulentbistand til deler av arbeidet. Tilskuddet fra Telemark fylkeskommune skal bidra til å dekke utgifter til innleid konsulent.

Referansegruppe

Det skal vurderes å etablere en referansegruppe eller faglig dialoggruppe. Aktuelle deltakere er:

- Telemark fylkeskommune
- museer
- historielag
- Fortidsminneforeningen
- Velforeninger, grunneiere og næringsliv
- andre ressurspersoner med lokalhistorisk kunnskap

12. Medvirkning og kommunikasjon

Plan- og bygningsloven stiller krav om medvirkning i planprosesser. Planarbeidet skal gjennomføres med bred og reell medvirkning. Medvirkning er viktig både for å få fram lokal kunnskap, skape eierskap til planen og avklare mulige konflikter tidlig.

Mål for medvirkning

Medvirkningen skal hente inn lokal kunnskap, gi eiere og berørte mulighet til å forstå og kommentere vurderinger, sikre åpenhet om kriterier og metode, bidra til bedre faglige vurderinger, gi politisk og lokal forankring og redusere risiko for uklarhet og konflikt i senere saksbehandling.

Medvirkning

Det legges opp til følgende tiltak:

Tiltak	Formål
Varsel om oppstart og høring av planprogram	Informere om planarbeidet og gi mulighet til tidlige innspill
Åpent informasjonsmøte	Presentere formål, prosess, metode og medvirkningsmuligheter
Dialogmøter med historielag og frivillige	Hente inn lokal kunnskap
Møter med grunneiere og eiere	Forklare konsekvenser, metode og muligheter for innspill
Politisk verksted	Sikre politisk forankring og avklare hovedretning
Digital innspillsløsning	Gjøre det enkelt å sende inn kunnskap, bilder, forslag og kommentarer
Temamøter	Drøfte særskilte tema som industrihistorie, sentrum, tettsteder, kyst, landbruk og etterkrigsbebyggelse
Høring av planforslag	Gi berørte anledning til å uttale seg til konkrete forslag

Kommunikasjon

Kommunen skal bruke egne nettsider som hovedkanal for informasjon. I tillegg kan det brukes lokalavis, sosiale medier, nyhetsoppslag, åpne møter og direkte kontakt med berørte parter.

Informasjonen skal være lett forståelig og forklare hva planarbeidet gjelder, hvordan innbyggere og eiere kan gi innspill, hva det innebærer at et bygg eller miljø vurderes som verneverdig, og hvordan kommunen vil bruke planen i senere saker.

13. Framdriftsplan

Følgende framdriftsplan legges til grunn. Framdriften kan justeres dersom høringsinnspill, kunnskapsbehov eller politiske avklaringer tilsier det.

Aktivitet	Tidspunkt
Politisk behandling av forslag til planprogram og vedtak om høring. Varsel om oppstart og høring/offentlig ettersyn av planprogram	Høst 2026
Oppsummering av høringsinnspill og bearbeiding av planprogram	Høst 2026
Politisk fastsetting av planprogram	Vinter 2027
Engasjere fagkyndig konsulentbistand	Vinter 2027
Innhenting og systematisering av kunnskapsgrunnlag	Vår 2027
Registreringer, analyser og verdivurderinger	Vår 2027
Medvirkning, dialogmøter og politiske verksteder	Vår 2027
Utarbeidelse av planforslag med handlingsdel	Høst 2027
Politisk behandling og høring av planforslag	Høst 2027
Bearbeiding etter høring	Vinter 2028
Sluttbehandling og vedtak av kommunedelplan	Vinter 2028

Forslag til planprogram skal foreligge når oppstart av planarbeidet varsles. Jamfør plan- og bygningsloven skal planprogrammet sendes på høring og legges ut til offentlig ettersyn med minimum seks ukers høringsfrist.

14. Økonomi og finansiering

Porsgrunn kommune har fått bevilget 200 000 kroner i tilskudd fra Telemark fylkeskommune til arbeidet med plan for kulturminner og kulturmiljø. Tilskuddet skal bidra til å dekke utgifter til innleid konsulent.

Tilskuddet er tidsbegrenset og gyldig ut 2026. Ved vesentlige endringer av budsjett og framdrift skal det sendes melding til fylkeskommunen. Kommunen skal også rapportere årlig til fylkeskommunen fram til kulturmiljøplanen er vedtatt.

Det er i tillegg satt av øremerkede midler til planarbeidet i kommunens handlingsprogram. Midlene skal i hovedsak dekke utgifter til fagkyndig konsulentbistand ved utarbeidelse av planforslaget.

Endelig ressursbruk avklares gjennom det videre planarbeidet og kommunens ordinære budsjettprosesser.

15. Forventet resultat av planarbeidet

Planarbeidet skal resultere i en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø som er faglig solid, politisk forankret og praktisk anvendbar. Planen skal bestå av:

1. **Plandokument**
Med mål, rammer, kulturhistorisk oversikt, metode, prioriteringer og handlingsdel.
2. **Temakart**
Kart som viser prioriterte kulturmiljøer, verneverdige bygg, landskap og andre relevante kulturminneinteresser.
3. **Verneliste eller oversikt over prioriterte objekter**
En tydelig og forståelig oversikt over bygg, anlegg og miljøer med verneverdi.
4. **Føringer for plan- og byggesaksbehandling**
Bestemmelser og/eller retningslinjer som bidrar til forutsigbarhet, likebehandling og tydeligere begrunnelser i enkeltsaker.
5. **Veileder for eiere og grunneiere**
En praktisk del som forklarer hvilke hensyn som gjelder, og hvordan eiere kan ivareta kulturminneverdier ved bruk, vedlikehold og utvikling.
6. **Handlingsdel**
Tiltak for videre registrering, juridisk oppfølging, formidling, skjøtsel, veiledning og integrering i kommunens øvrige planverk.
7. **Grunnlag for juridisk oppfølging**
Forslag til kulturmiljøer, hensynssoner, bestemmelser eller retningslinjer som bør vurderes i kommunedelplanen eller ved revisjon av kommuneplanens arealdel og i reguleringsplaner.